6

Vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer

- Hva er kulturminner og kulturmiljøer? … 78
- Myndighetenes roller … 79
- Hvordan ta vare på historiens spor? … 80
- Hvordan tilpasse nye bygninger og anlegg? … 84
- Framgangsmåter i planleggingen … 86

Litteratur

- Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven), med endringer, sist av 24. november 1995 nr. 63. Miljøverndepartementet 1996. T-1150.
- Kulturminnevern og planlegging etter plan- og bygningsloven. Miljøverndepartementet 1992. Rundskriv T-4/92.
- Vakrere steder i Rogaland. Stedsanalyseprosjektet. Rogaland fylkeskommune, 1995. Oppsummering av flere års målrettet arbeid med stedsutvikling innen fylket, inklusive 13 eksempler.
- Stockholms byggnadsordning. Ett förhållningssätt till stadens karaktärsdrag. Ur Stockholms översiktsplan, utställningsförslag 1997. Stockholms stadsbyggnadskontor 1997. En enkel gjennomgang av byens utvikling, områdenes særtrekk, og anbefalinger til videre forvaltning.
- Gamle trehus, historikk, reparasjon og vedlikehold. Av Tore Drange, Hans Olaf Aanensen og Jon Brænne. 2. utgave Universitetsforlaget, 1992. Gjennomgang av alle aspekter av vår trehusbebyggelse, med illustrerte eksempler.
- Mitt hus er din utsikt. God byggeskikk for hus og land – hva, hvorfor og hvordan. Statens byggeskikkutvalg 1998.
- Arkitektur og omgivelser – møtestedet. Veileder for søkere. Norsk kulturråd, 1997.
- Stedsforming og kulturminner. Fagrapport fra Miljøbyprogrammet. Riksantikvaren og Miljøverndepartementet, Utgis i august 2000.

T-publikasjoner kan bestilles fra Statens forurensningstilsyn tlf: 22 57 34 00, faks: 22 67 67 06, http://www.sft.no/skjema.html
Publikasjoner fra Miljøverndepartementet ligger også på internettadressen http://www.miljo.no

Hva er kulturminner og kulturmiljøer?

Definisjoner: Kulturminner og kulturmiljøer
«Med *kulturminner* menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med *kulturmiljøer* menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.» (Kulturminneloven §2).

Forskjell på kulturminneverdi og estetisk verdi
Kulturminneverdi er ikke det samme som estetisk verdi. Det viktigste for et kulturminne er at det er autentisk for det det forteller om. Også industrianlegg, arbeiderboliger og typehus forteller viktige sider ved vår historie og samtid. Det arkitektoniske eller estetiske uttrykket kan utgjøre en del av dette, men en kulturminnefaglig vurdering vil være basert på en kulturhistorisk eller etnologisk analyse, ikke en estetisk vurdering av stygt og pent. Det kan være viktig å være klar over dette skillet i praktisk arbeid.

Hvorfor ta vare på kulturarven?
For dagens og framtidas generasjoner gir kulturminner og kulturmiljøer:

- Kunnskap om våre forfedre og deres livsbetingelser og virke.
- Kunnskap om vår egen tid og utvikling, satt i perspektiv.
- Opplevelse av stedets egenart, med innspill til egen identitet, verdivalg og tilhørighet.
- Grunnlag for undring og opplevelse, som besøkende eller fastboende.
- Økonomisk bruksverdi, med viktig funksjon både i bolig- og næringsmarkedet.
- Bærekraftig ressursøkonomi. Gjenbruk gir mindre ressursbruk og forurensing.
- Stabile strukturer, som grunnlag for sosiale nettverk av verdi for barn, eldre og øvrig befolkning.

FOTO: ARVE KJERSHEIM

Bryggen i Bergen: Kulturminne i internasjonal klasse. Verdien er av en dimensjon som ikke lar seg måle i kroner og øre, og få vil bestride den.

Myndighetenes roller

Kommunens ansvar og myndighet

Stedets kvaliteter og særpreg bør alltid gi utgangspunktet for den videre utviklingen av stedet. Kulturminner og -miljøer skal derfor danne en viktig del av grunnlaget alle private og offentlige tiltak vurderes opp mot, og nye elementer bør tilpasse seg stedets formspråk. Det er først og fremst kommunens ansvar å se til at dette skjer. For å styrke kommunens styring av utviklingen er estetikkparagrafene i plan og bygningsloven skjerpet.

Kommunen bør også identifisere lokale kulturminner og -miljøer med viktige kunnskaps- eller opplevelsesverdier. Kommunen har etter plan- og bygningsloven hjemmel til å verne disse kulturminnene og -miljøene gjennom regulering til spesialområde bevaring. Fylkeskommunens kulturetat har i oppgave å veilede kommunene i dette arbeidet. Regulering til bevaring gir kommunen hjemmel til å nekte riving.

Statlige organers ansvar og myndighet

For kulturminner og -miljøer med regional eller nasjonal verdi står ikke kommunen fritt til å forvalte disse. Kulturminneforvaltningen (fylkeskommunene, Samisk kulturminneråd, Riksantikvaren og Miljøverndepartementet) har som ansvar å sikre et representativt utvalg av viktige kulturminner og -miljøer for etterslekten. Kulturminnemyndighetene er gitt hjemmel til å fremme innsigelse til planer etter plan- og bygningsloven hvis disse truer nasjonale eller vesentlige regionale kulturminneinteresser. De har også myndighet til å *frede* byggverk, områder med mere av nasjonal verdi etter kulturminneloven.

Kulturminner fra før reformasjonen i 1537 er automatisk fredet etter kulturminneloven. Slike kan forekomme i bysentrene som middelalderbygninger og arkeologiske kulturminner (kirkegårder og rester etter middelalderbyer under bakken). Det er ikke lov til å skade, endre eller på noen måte utilbørlig skjemme et automatisk fredet kulturminne. Tiltak som kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne kan ikke gjennomføres uten etter dispensasjon fra kulturminneloven. Denne skal behandles av ansvarlig kulturminnemyndighet. Hvis det gis dispensasjon, vil dette normalt være på vilkår av arkeologisk utgravning, for slik å få dokumentert den kunnskap kulturminnet kan gi før det går tapt. Forundersøkelser og utgraving bekostes av utbygger.

I desember 1999 vedtok Stortinget endringer i kulturminneloven. En viktig endring er at grensen for den automatiske fredningen for stående byggverk er flyttet fra 1537 til 1649. Det er også vedtatt en ny bestemmelse som innfører meldeplikt for kommunene til kulturminneforvaltningen for søknader om riving eller vesentlige endringer av bevaringsverdige byggverk og anlegg oppført før 1850. Endringene i loven forventes iverksatt i løpet av år 2000.

Finne balansen mellom vern og nyskaping

Dagens bysentrum er vanligvis nær byens røtter, og har derfor ofte et rikt tilfang av verdifulle og historiefortellende elementer. Sentrum er samtidig også brennpunkt for byens økonomiske og kulturelle utvikling. I dette spenningsforholdet ligger viktige føringer for sentrumsutviklingen og også kimen til de vanlige konfliktene som er knyttet til planprosessene i byens sentrumsområder. Oppgaven er å finne balansen mellom å ta vare på verdier og å skape nye, samtidig som særpreg og funksjonsdyktighet ivaretas.

Fire innfallsvinkler til bevaring

Det vil aldri være praktisk eller økonomisk mulig å beholde alle kulturminner uendret. I virkeligheten vil kun en brøkdel av selv viktige kulturminner bevares uendret over lengre tid. For den brede kulturminneforvaltningen er derfor vern gjennom bruk etablert som hovedprinsipp. Valg av løsningsmodell vil avhenge av mange forhold, der kulturhistorisk og miljømessig verdi, bruksmuligheter, ressurstilgang og konkurrerende samfunnsmessige hensyn vil være de viktigste. For all endring og destruering av viktige kulturminner kan det stilles krav om dokumentasjon.

Fra et kulturhistorisk synspunkt vil normalt følgende prioriterte rekkefølge av alternativer følges:

1. Bevaring av autentisk form og bruk
2. Bevaring med ny bruk
3. Bevaring med ombygging, eventuelt flytting
4. Bevaring gjennom dokumentasjon og eventuelt illustrasjon eller gjenskaping

1. Bevaring av autentisk form og bruk

Mange kulturminner kan med små justeringer være godt brukbare over tid.

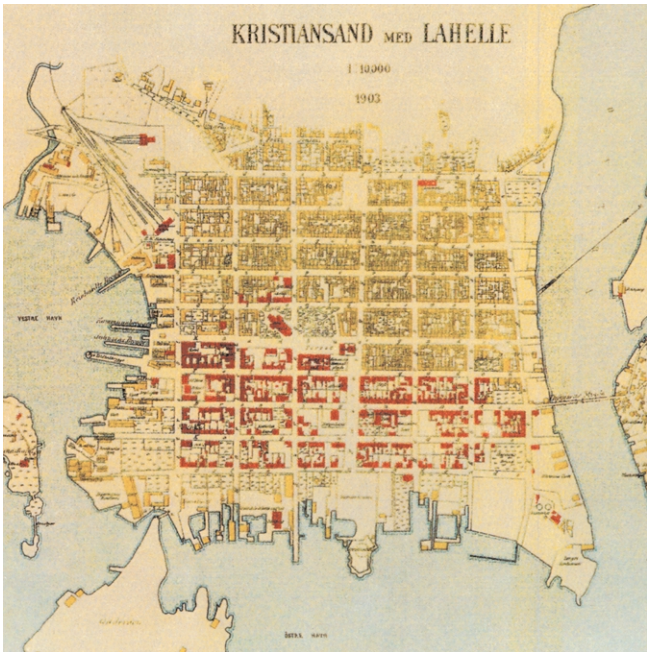

EKSEMPEL

Strukturer – gatenett

Kristiansand ble anlagt av kong Christian IV på ei sandslette, med byplan etter renessansens forbilder. Kvadraturen ordner bebyggelsen, gir oversikt i byen og utsyn til landskapet rundt. Den er i seg selv et sterkt identitetsskapende kulturminne som har vist seg fleksibelt over tid.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Kulturminner under bakken – bygging uten inngrep

Schultzgate 3, 5, og 7, Trondheim. Tomtene i sentrum av Trondheim har intakte kulturlag fra middelalderen i grunnen. Bygging på disse ville normalt betinge kostnadskrevende utgravinger. Etter 30 år som parkeringsplass ble tomtene som del av et forsøksprosjekt i 1995 bebygd med lette, kjellerløse nybygg uten at området først var gravd ut arkeologisk. Prosjektet omfatter en geokjemisk overvåking av kulturlagene i bakken. Resultatene fra prosjektet så langt, viser få eller ingen endringer i kulturlagene.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Bygninger – oppgraderte boliger

Erling Skakkesgate 70 (Kongensgt. 91B), Trondheim. Den U-formete toetasjes trebygningen ble bygd på 1720–30 tallet som Trondheims fattighus, og med plass til 80 fattiglemmer. Anlegget ble fredet 1927 sammen med Thomas Angells stuer som danner gårdsrommets fjerde side. Bygningen ble kondemnert etter 2. verdenskrig, og de siste flyttet ut 1960. Etter en lang og tung forfallsperiode overtok private interessenter som fikk renovert og seksjonert anlegget i ni boligenheter i 1985–87. Tilpasning til moderne lyd- og brannkrav samt boligfunksjoner, ble løst kreativ med små utskiftinger og endringer. Renoveringskostnad pr. kvadratmeter ble halvparten av nybygg. Bildene viser anlegget rundt århundreskiftet og i 1999. Arkitekt: Int.ark. Marit Aune, siv.ark. Berent A. Moe, siv.ark. Bjarne Evanger, og siv.ark. Jonny Kregnes.

2. Bevaring med ny bruk

Ved nennsom innpassing kan viktige verdier bevares samtidig som nye funksjoner gir særpregede miljøer med høy autentisitet og atmosfære.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

EKSEMPEL

Strukturer og kulturminner under bakken

Middelalderparken i Gamle Oslo. Byen som i middelalderen framsto som en tett trehusby i et grønt omland, får tre fram igjen som grønt friområde i en urbant bylandskap. Et vannspeil bygges for å illustrere og formidle den middelalderske strandlinja i dagens landskap. Restene av middelalderens kirkebygg settes i stand og gjøres tilgjengelige. Middelalderens vegnett gjenskapes som gang- og sykkelveger mellom ruinene og tydeliggjøres i eksisterende gater. Nyere masser og konstruksjoner fjernes noen steder og fylles på andre steder for å gjenskape den middelalderske byen Oslo.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Bygninger – fra bolig til kafé og galleri

Bispegata 9 A i Trondheim ble bygd som bispebolig i 1853. Boligen har senere vært brukt til barnevernsinstitutt, førskolelærerutdanning og kommunal musikkskole. Bygningen er nå uten vesentlige endringer tatt i bruk til kafé og utstillingslokale, «De Ni Muser», samt kontorer for Trondhjems Kunstforening.

Ved ombygging ønskes mest mulig bevart. Flytting av en bygning eller bevaring av kun fasaden anbefales derfor sjelden. Med god faglig kunnskap og økonomistyring vil svært mange anlegg være både økonomisk og kulturhistorisk interessante å bygge om framfor å bygge nytt. De viktigste elementene beholdes, men anlegget tilrettelegges for ny bruk og nye krav.
Hvis byrommet eller gaten er viktigere enn bygningen, og fasaden er en viktig vegg i dette byrommet, kan en i enkelte tilfelle kun bevare fasaden. Byggets historiefortellende evne forsvinner imidlertid nesten helt, og fasaden kan lett oppleves som en kulisse.
I noen få tilfeller vil verdien til et isolert objekt være sterkere enn det miljøet eller den strukturen det står som del av. I noen slike tilfeller kan flytting eller lagring være et akseptabelt alternativ.

EKSEMPEL

Kulturminner under bakken: Synliggjøring og innbygging

Arkeologiske utgravninger i sentrum av Tønsberg avdekket klosterruiner i tilknytning til St. Olavs kirke fra det 12. århundre. Etter arkitektkonkurranse ble det 1990–92 bygget nytt bibliotek på tomta, der en av premissene var å ivareta og synliggjøre ruinene. Nybygget ble organisert slik at ruinene inngår som en aktiv del av bibliotekets åpne utlånsareal. En smekker søyle/dekke-konstruksjon og hel glassvegg ut mot gateløpene gir utlånsarealet og ruinene kontakt til bylivet utenfor og til ruinen av St. Olavskirka på den andre sida av gata. Bibliotekets lukkede funksjoner er skjermet i et tyngre bygningsvolum bak en tenkt «klostermur». Arkitekt: Lunde og Løvseth AS

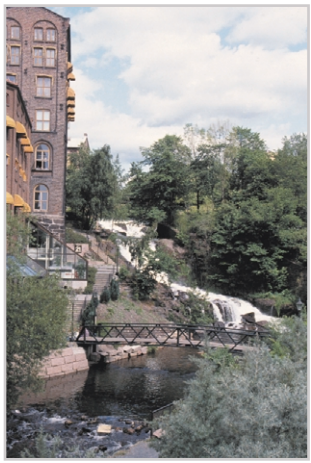

FOTO: ARVE KJERSHEIM

EKSEMPEL

Strukturer: Industriområde langs elv

Energien i elva fra Maridalsvannet til Bjørvika har vært brukt til næringsformål i 4–500 år, og i siste halvdel av 1800-tallet ble elvedalen forvandlet til et av landets tyngste industriområder. De senere år har industribedriftene forlatt stedet, og tilbake står en enestående samling bygningsmiljøer fra epoken. Oslo kommune bygde rensetiltak i perioden fra mellomkrigstiden til 1971, kjøpte gradvis opp eiendommer for offentlige formål, og sikret mindre grøntområder gjennom reguleringsplan. I 1986 tok kommunen og staten initiativ til Akerselva Miljøpark, der miljøkvalitetene langs elveløpet ble sett i sammenheng og forvaltningen av disse kom inn i fastere former. Området framstår som et kontinuerlig, attraktivt parkbelte gjennom byen, med stor variasjon i funksjoner og uttrykk, og med stor tidsdybde.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Bygninger: Flytting av hus

Fløttmenn fraktet mennesker og varer på Vågen i Bergen fra middelalderen til den siste sluttet i 1958. Det offentlige hadde tilsyn med bransjen og bygde blant annet sju fløttmannshus rundt Vågen, men også andre steder det var behov. Husene fungerte som skjul for fløttmenn i stille perioder. Fløttmannshuset som opprinnelig ble reist på Sukkerhusbryggen i 1881 ble på 1970-tallet solgt og flyttet til Askøy. Der ble det 1997 gjenoppdaget i dårlig forfatning av private ildsjeler. I samarbeid med Bergen kommune og havnevesenet ble huset kjøpt og midlertidig flyttet for restaurering. Senere er det satt opp i bunnen av Vågen som minne om den aktiviteten og det livet som opp gjennom historien har preget havnen i Bergen. Det vil bli brukt til billettsalg og til servicehus ved arrangementer.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Bygninger: Nye funksjoner

Kulturhuset USF er en eldre, nedlagt sardinfabrikk på Verftet i Bergen, som på 1980-tallet ble ombygd til kulturhus med diverse forsamlingsrom, mindre rom og kafé. Stedet blir brukt til utstillinger, jazzkonserter, og andre, varierte kulturaktiviteter. De eldre bygningene har vært en bygningsmessig ressurs og gitt stedet en sterk identitet.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Uterom og gatebilde: Fasadebevaring

De fire eldre bygningene i Karl Johans gate 37–43 i Oslo ble på 1980-tallet søkt sanert til fordel for ny forretningsbebyggelse. Etter lang tautrekking ble fasadene fredet, mens resten av bygningene ble erstattet av bygningskomplekset Paléet, med ca. 50 butikker. Karl Johans gate og Studenterlunden er av landets viktigste gateløp og byrom. Fasadene er viktige som vegger i dette uterommet, og ble derfor vurdert til større kulturminneverdi enn bygningene for øvrig. Arkitekt: Viksjøs Arkitektkontor AS.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Uterom og gatebilde: Gjenbruk av former og materialer

I et eldre murgårdskvartal i Vika i Oslo, mellom Huitfeldts gate, Munkedamsveien, Ruseløkkveien og Tranga, ble bakbygningene sanert for å gi et større, grønt gårdsrom. Det nye anlegget, anlagt 1996, knytter seg til forhistorien ved gjenbruk av eldre bygningsdeler. Det ble bygd terrasser og murer på de gamle fundamentene slik at utstrekninga av disse og den gamle strukturen ble holdt synlig. Teglstein fra de revne bygningene ble gjenbrukt som terrassemurer, vannrenner og kantstein, og knust til grus som markdekke og tilsetting i plasstøpt betong. Også kumlokk, granittrinn og ei stor alm ble tatt vare på og innpasset i det nye anlegget. Nye addisjoner ble gitt en moderne form. Landskapsarkitekt: Snøhetta AS

4. Bevaring gjennom dokumentasjon, og evtentuelt illustrasjon eller gjenskaping

For en del kulturminner vil de samfunnsmessige hensyn veie for tungt til at de kan tas vare på, og flytting kan være lite aktuelt eller umulig. I andre tilfeller kan kulturminnet allerede være tapt, men godt dokumentert eller av en type og verdi som gjør det interessant å synliggjøre gjennom en moderne markering eller fortolkning, gjennom informasjon, eller også en kopi.

EKSEMPEL

Strukturer: Markering av historisk veg

Ekebergveien er av de eldste kjente innfartsårene til Oslo, og har vært i bruk siden middelalderen. I forbindelse med anlegg av lekeplass ble Ekebergveien stengt og trafikken lagt til en parallell gate. Byantikvaren ønsket at det gamle vegløpet skulle tydeliggjøres slik at historiens utvikling var lesbar. Ekebergveien er som følge blitt markert med stor gatestein.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

EKSEMPEL

Uterom: Rekonstruksjon av hage

Barokkhagen knyttet til kulturminnet Oslo Ladegård, er en gjenskapning av en historisk hage basert på en oppmålingstegning fra 1779. Reetableringen ble utført 1998–99 og ble valgt for å gi bygningen en tidsriktig omgivelse. Hagen dekker over intakte deler av sydfløyen i middelalderens bispeborg. Landskapsarkitekt: 13.3 Landskapsarkitekter.

EKSEMPEL

Kulturminner under bakken: Arkeologisk utgraving

Skostredet 10 ligger innen middelalderbyen Bergen. Arkeologisk utgraving ble foretatt 1992 og bekostet av byggherren, Sparebanken vest. Utgravingen ga ny kunnskap om byens historie. I byens tidligste fase var området sjøbunn. Først omkring 1300 nådde havneutfyllingen fram til Skostredet og de tidligste funnene vitner om havneaktiviteter. Funn av båtkrybbe og sponrester fra midten av 1300 tallet tolkes som et båtverksted og er et oppsiktvekkende funn. Skostredet bærer ennå navn etter skomakerne som holdt til i Vågsbunnen i høy- og seinmiddelalderen. Deler av næringsvirksomheten, bl.a. garveriene, flyttet ut av byen i løpet av 1700-tallet. Utgravningen avslørte at de tidligste husene her lå i rekke med felles skillevegg, bakhage og helt samme orientering som dagens bygninger.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

EKSEMPEL

Bygninger og hendelser: Skilting

Synliggjøring av kulturminner og dermed byens historie kan også gjøres ved skilting av objekter slik flere foreninger har gjort i norske byer, eller ved å anlegge historiske rusleruter markert med stein eller støpejernsbeslag i gatedekket eller på husvegger, samt ved brosjyrer, omvisninger etc.

Hvordan tilpasse nye bygninger og anlegg?

Ta utgangspunkt i byens egenart

Byen vil alltid utvikle og endre seg, og gamle elementer vil stadig erstattes av nye. Diskusjon rundt tilpasnings-arkitektur blir ofte en uheldig debatt om stilkopiering kontra moderne arkitektur. I stedet bør en analysere byens egenart, med overordnede strukturer, volumer og bygningenes formspråk. På grunnlag av analysen kan en vurdere ulike alternativer. De nye elementene danner grunnlag for framtidas kulturminner, og bør både bevisst tilpasse seg det miljøet de skal bli del av, og være gode representanter for sin tid med høy estetisk og bygningsmessig kvalitet. Tilsvarende vurderinger bør foretas ved fornying av uterom og innpassing av vegetasjon, byromsmøbler, skilt etc.

EKSEMPEL

Nybygg og renovering

Øvrebyen skole i Kongsvinger ligger i et sårbart eldre bygningsmiljø nedenfor festningen. Da skolen skulle bygges ut med 3700 kvadratmeter, ble bygningsmassen organisert som et tradisjonelt kvartal, med volumer plassert og oppdelt i tråd med områdets eldre struktur. Også utvendig materialbruk og artikulering knytter nybyggene til den omliggende bygningsmassen, samtidig som den har moderne trekk. Arkitekt: Sjöberg og Stenberg arkitekter AS.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Nybygg og rekonstruksjon

SAS Hotellet på Bryggen i Bergen. Branntomten etter deler av Bryggen skulle bebygges, og svært varierende utkast ble i tur og orden presentert. Etter valgt utbyggingsprinsipp ble den fremste raden av gårder rekonstruert og hotellet bakenfor holdt innenfor samme struktur og volumoppbygging. Hotellbygget fikk samtidig litt større høyder og en moderne artikulering og materialbruk som markerer det i bybildet og gir det en klar egenidentitet. Arkitekt: Siv. ark. Øyvind Maurseth.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Påbygg

Skogbrandgården i Rådhusgata 23 B, Oslo ble bygd 1918 i et behersket, nyklassisistisk formspråk. Det ble 1986 bygd på til ca samme høyde som nyere nabobygg. Fasaden til påbygget har et mer lekent, postmodernistisk uttrykk, men knytter seg til den eldre gjennom rytme, dybde, materialbruk og fargebruk, og fortolker også enkelte av de eldre formelementene. Begge fasadene er typiske for sin tid, samtidig som de danner en god helhet. Arkitekt: Platou Arkitekter AS.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Sammenbygging

Torget i Trondheim. Et glassoverbygg inne i kvartalet knytter sammen de omliggende bygningene av varierende alder. Bygningene åpner seg inn mot det indre sentralrommet, samtidig som butikkene på gateplan har beholdt kontakten og adkomstene direkte mot gata.
Arkitekt: Rødahl og Clausen AS.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Nybygg med kopiering

Da en skulle bygge nytt bygg for NRK på ei branntomt i Gamlebyen, Fredrikstad, stilte antikvariske myndigheter krav om at den eldre, dokumenterte fasaden på tomta ble gjenskapt. Dette skyldes Gamlebyens spesielle verdi som kulturmiljø, og miljøets sårbarhet. Bak fasaden framstår nybygget som et moderne bygg, tilpasset sine spesielle funksjoner.

FOTO: NIKU

EKSEMPEL

Nybygg

Stranden AS, Aker brygge i Oslo. Den sydligste bygningen langs kaipromenaden er ordnet som et bykvartal med fasadeliv i flukt med øvrige fasaderekker. Kvartalet er samtidig brutt, noe som gir lys og bokvaliteter inn til leiligheter og halvprivate uterom, og nye romlige opplevelser for alle besøkende. Tegl- og stålkonstruksjonene i fasadene knytter bygningen til den eldre verftsbebyggelsen på stedet og til eldre pakkhus sørover i europeiske havner. Stag og den ekspressive takgesimsen i tre kan gi maritime assosiasjoner. Struktur og artikulering gir bygningen tilhørighet til stedet, samtidig som den framstår som helhetlig, moderne arkitektur. Arkitekt: Kari Nissen Brodtkorb AS.

Kartlegging og analyse av stedets egenart og kvaliteter

Det finnes idag ikke noe samlet register over kulturminner, -miljøer, og andre stedskvaliteter. I arbeidet med dokumentasjon og framstilling av kunnskap kan en med fordel se forvaltning, planlegging og informasjon til befolkningen som flere sider av samme sak. Det er utarbeidet flere, dels overlappende opplegg for registrering, systematisering og informasjon. Valg av verktøy, målgruppe, og faglig avgrensning vil avhenge av det lokale behovet.

Områdets sårbarhet bør vurderes som del av arbeidet. Vurderingen kan bygge på en arkitektonisk analyse, med bruk av eksisterende stedsanalysemetoder, supplert med en kulturhistorisk eller etnologisk analyse.

EKSEMPLER

Kartlegging og analyser

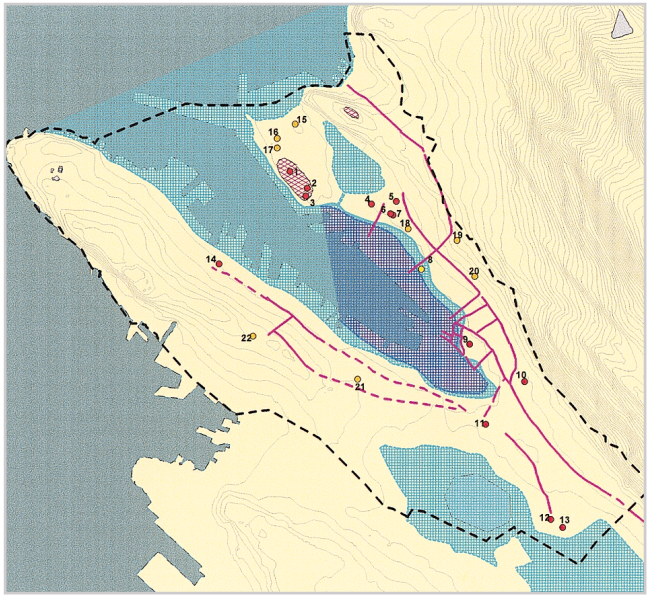

Kulturminneunderlag for planlegging i Bergen

Bergen kommune, Byantikvaren har utarbeidet et kulturminnegrunnlag for planlegging på tematiske datakart. Ved dette har kulturminnevernet fått sitt eget kartverk som viser de strukturer, sammenhenger og historiske spor som danner et områdets identitetsbærende elementer. Kartene muliggjør at kulturminneverdiene kan bli trukket tidlig inn i planarbeid som premissleverandør på en konstruktiv måte. Kartene fungerer derved som «vær-varsom-plakat» i all plan- og byggesaksbehandling og ved konsekvensutredninger. Oppdatering og tilføyelser gjøres hos byantikvaren.

Kulturminnekart over Gamle Oslo

Miljøbyen Gamle Oslo har i samarbeid med Byantikvaren laget et Kulturminnekart for Gamle Oslo. Den ene siden av kartet angir på hvilken måte og ut fra hvilke bestemmelser bygninger og kulturminner i Gamle Oslo er vernet. Den andre kartsiden gir en oversikt over bygningene og deres alder. I tillegg er det vist en oversikt over murgårdsbebyggelsen fra før 1900. Med disse innfallsvinklene kan kulturminnekartet fungere som referanse for fagpersoner når det gjelder oversikt over vernekategorier og tidsepoker. Samtidig kan kartet, som viser det store tidsspennet i bebyggelsen, brukes av alle som er interessert i Gamle Oslos historie.

Kulturminneplan

Kulturminner i Drammen sentrum framgår av en «populærutgave» av kulturminneregisteringen og en kulturminneplan utarbeidet av Drammen kommune. Dette er med på å øke forståelsen for sentrums kvaliteter. Kulturminneplanen gir i tillegg til enkelthusenes stilhistorie, en oversikt over sammenhengen mellom husene. To områder i Drammen er regulert til bevaringsområder. Det foreslås i alt 16 bevaringsområder.

Stedsanalyse, lokalsamfunnsprosjektet i Fredrikstad

Det er utviklet flere metoder for stedsanalyse, se Miljøverndepartementets veileder «Stedsanalyse – Innhold og gjennomføring». I stedsanalysene tilknyttet lokalsamfunnsprosjektet har kommunen brukt en lokalt tilpasset metode hvor man beskriver historisk utvikling, natur og landskap, kulturminnevern, bebyggelsens organisering, bygningshistorie og stilhistorie, boligområder og enkeltbygninger. Dette er ført videre til en vurdering av framtidig utvikling og konkrete tiltak. Fredrikstad kommune har sett det som viktig å involvere lokalsamfunnet i analysearbeidet og å gjøre materialet forståelig for flest mulig.

Juridisk bindende plan

Etter registreringer av stedskvaliteter og -utfordringer, og utarbeiding av visjoner og mål, bør arbeidet nedfelles i juridisk bindende arealplan som grunnlag for den videre forvaltningen. Dette kan for eksempel være en sentrumsplan dersom den er en kommunedelplan eller en reguleringsplan etter plan- og bygningsloven. Bestemmelsene må ha hjemmel i plan- og bygningsloven og bør være entydige for å sikre en forutsigbar praksis.

Retningslinjer og veiledere

Som tillegg til planbestemmelsene kan føringer for forming og forvaltning enten innarbeides i reguleringsplanene som retningslinjer (som ikke er juridisk bindende men av veiledende, informativ karakter) eller utarbeides som egne veiledere for byforming, byggeskikk eller vedlikehold og reparasjoner.

Formingsretningslinjer kan med fordel ha med alle nivåer, fra byens profil og samspill med naturen til bebyggelsens struktur og artikulering av fasadene.

Etterprøving

For etterprøving av kommunens forvaltningspraksis kan alle tiltak med krav om melding eller tillatelse etter plan- og bygningsloven registreres opp mot indikatorer basert på formingskriteriene i planbestemmelsene.

EKSEMPEL

Byggeskikkveiledere

Fredrikstad kommunes byggeskikkveileder tar sikte på å øke bevisstheten og kunnskapsnivået hos publikum, blant allmennheten, politikerne og bygningsmyndigheten. Det legges stor vekt på at veilederen skal være et praktisk redskap som tar for seg hvordan man tar vare på egenarten der denne er bevart og med forbilder for rehabilitering. Veilederen er gitt ut i en ringperm som legger til rette for fleksibel bruk og oppdatering.

EKSEMPLER

Veiledere om vedlikehold

Kristiansand kommunes veiledere for Murbyen og Posebyen gir råd og veiledning om vedlikehold og rehabilitering av bevaringsverdige bygninger. Et viktig mål for arbeidet har vært å øke kunnskapen om, og forståelsen av håndverksmessig kvalitet på det vedlikehold som fortløpende gjøres.

Bergen kommune arbeider med veiledning overfor huseiere. Flere informasjonsbrosjyrer gis ut med råd til beboere i ulike områder om hvordan husene skal tas vare på og settes i stand.